

20 *ὅτι ἐφάνη σήμερον ἡ σοῦ ἁγιωτέρα,
καὶ Πλατυτέρα οὐρανῶν, ὑπερενδοξοτέρα.
Ὅταν καθίσῃ ὁ κριτῆς κρῖναι τὴν οἰκουμένην,
δότε ἡμῖν βοήθειαν δέσποινα Θεοτόκε.*

Ἄλλὰ πλὴν τῶν Ἀλφαβήτων ὕλη προσφιλῆς ἦτο καὶ ἡ δι' ἀπο-
θεραπείαν ἐκ τοῦ καθημερινοῦ μόχθου ἀσφαλῶς εἰσαχθεῖσα, ἔπειτα δὲ
ὡς πνευματικὴ ἀσκήσις χρησιμεύουσα, ἐξήγησις αἰνιγμάτων ἐμμέτρως
διατυπωμένων ἢ κατ' ἐπέκτασιν ἐκ βυζαντινῶν παροιμιῶν προερχομέ-
νων καὶ καρκίνων στίχων. Τὸ ὕλικόν τοῦτο εἶναι ἐξ ἴσου χρήσιμον καὶ
δὲν πρέπει νὰ παραμένῃ διάσπαρτον εἰς δυσπροσίτους κώδικας, δι' ὃ
πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μελέτης, τῆς ἐκτεινομένης πέραν τῶν σχολικῶν
πραγμάτων, καλὸν εἶναι νὰ παραταθῇ ἐνταῦθα, ἐν συνεχείᾳ τῶν Ἀλ-
φαβήτων καὶ τῶν λοιπῶν ἁσματίων.

11. Αἰνίγματα¹.

*Ἐγνώρισας, φιλομαθῆ, καὶ τὰ ἀναγκαιώδη,
μάθε καὶ τὰ ἀκόλουθα, τοῦτέστι τὰ τερπνώδη.
Εἰς τρία διορίζουσιν οἱ εὐμαθεῖς τὰ ὄντα,
ἐτοῦτα ὅπου φαίνονται παρόντα καὶ ἀπόντα.
5 Τὰ μὲν εἰσιν ἐπιτερπῆ, ὠφέλιμα τὰ ἄλλα
καὶ ἀναγκαῖα τὰ λοιπά, καὶ λέγουσιν εὖ μάλα.
Βάνω σου ὡς παράδειγμα ἕνα, δύο ἢ τρία
καὶ συλλογίσου τὰ λοιπὰ ὅσα σοῦ κάνουν χρεῖα.
Ἡλιος μὲν ἐξάπαντος νὰ εἶναι ἀναγκαῖος,
10 νὰ ζῆ κανεὶς χωρὶς αὐτὸν δὲν ἠμπορεῖ ἀλλέως.
Ἡ δὲ σελήνη χρήσιμος καὶ τὰ λοιπὰ σημεῖα
ἐκεῖνα ὅπου φέρουσι κέρδος καὶ οὐ ζημία,
τὰ δὲ λοιπὰ καὶ πλείονα εἶναι πρὸς εὐφροσύνην
καὶ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μεγαλωσύνην.
15 Οὕτω καὶ τὰ ἐπίγεια κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον
εὐρήσεις, ὦ φιλομαθῆ, σὺ γένος τῶν ἀνθρώπων.
Καὶ κάμε τὴν διαίρεσιν, κατὰ τὴν σύνεσίν σου,
εἰς ἀναγκαῖα καὶ τερπνὰ καὶ εἰς κυβέρνησίν σου.
Τούτοις καὶ γὰρ ἐπόμενος καὶ τρόπῳ τε τῷ τῷδε*

1. Χρφ. 110, φ. 198α - 203α.

20 πρῶτον τὰ δύο ἔγραφα ἐνταῦθα ἕως ᾧδε,
 τοὔτέστι τὰ ᾧφέλιμα καὶ τὰ ἀναγκαιώδη,
 ἄκουσον, ᾧ φιλομαθῆ, καὶ τὰ αἰνιγματώδη.
 εἶναι ὄντως χαροποιά, ἔχουσι πολλὴν τέρψιν,
 φ. 1986 ὅμως εἶναι αἰνίγματα καὶ βάλε πολλὴν σκέψιν.

25 Κατὰ τὴν λέξιν φαίνονται ὀλίγον σκεπασμένα
 ἀλλὰ κατὰ τὸ νόημα εἶναι σκοτεινιασμένα.

Ἰχθύς ἢ χύτρα, τὸ δ' ἐψόμενον ἔνδον
 ἔμπνου, λογικόν, αἰσθητικόν τε κρέας (Ἰωνᾶς).

30 Τίς ζῶν ἐτάφη, τὸ δὲ μνήμα αὐτοῦ περιεπάτει,
 αὐτὸς δὲ ὡς νεκρὸς ἔψαλλεν; (Ἰωνᾶς).

Τίς τρίς τέθνηκε καὶ μίαν ἐγεννήθη,
 τὴν δὲ τρίτην πλεον οὐκ ἀνεστήθη; (Ἰωνᾶς).

Τίς δις ἀπέθανε καὶ μίαν ἐγεννήθη; (Ἰωνᾶς).

35 Ἄπνους μὲν εἶμι, τοὺς βροτοὺς δὲ ρωννύω,
 τὴν κλῆσιν ἔσχον εὐαρίθμητον πάνυ (ἄρτος).

Ἀσπάζομαι γὰρ τὸ τριακὸς δις μόνον,
 δις τριάκοντα καὶ μίαν πρὸς τοῖς δέκα (τὸ ἄνωθεν).

40 Γυνὴ εὐρίσκομαι ἐγώ, γυναῖκα δὲ οὐκ εἶμαι,
 περιπατῶ κάτω σιτὴν γῆν καὶ εἰς τὰ ἄνω εἶμαι,
 σιτὸν κόσμον τοῦτον βρίσκομαι καὶ εἰς τὰ ἄνω ὀδεύω
 καὶ πάλιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀεὶ περιπολεύω.

Τὸ ὄνομά μου ἴσταται εἰς τέσσαρα στοιχεῖα,
 εἴ τις θέλει, εὐρίσκει αὐτὰ ἐν εὐκολίᾳ.

45 Τὸ ψῆφος εἶναι χίλια ὀκτώ καὶ ἑπτακόσια
 σιτὸν ἀριθμὸν εὐρίσκομαι σωσιὰ καὶ εἶναι τόσα.

φ. 199α Ἄνθρωπος δὲν μὲ θεωρεῖ, μὲ τοῦτον συντυχαίνω
 καὶ κάθομαι σιὰ σκοτεινὰ καὶ ἔξω δὲν ἐβγαίνω.

50 Ἐκεῖνος ὁποῦ εὐρεθῆ τοὺς στίχους νὰ ἔξηγήσῃ
 καλοῦ δασκάλου μαθητῆς ὑπάρχει ᾧνπερ φύσει,
 αὐτὸς ἠξεύρει βέβαια τὸ ἄλφα καὶ τὸ βῆτα,
 τὸ γάμα, δέλτα, ἔψιλον, τὸ κάππα καὶ τὸ ἦτα·
 καὶ εἴ τις πάλιν τὸ λοιπὸν ὁποῦ νὰ μὴν μὲ εὐρη,
 ἐκεῖνος εἶναι ἁμαθής, τίποτες δὲν ἠξεύρει.

55 Καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινῶ ἐκεῖνον ὁποῦ μ' εὔρη,
ἐκεῖνον λέγω ἀληθῶς πολλότατα ἤξεύρει (ψυχή).

60 Ἔστι ζῶον ἐπὶ γῆς τετράπουν, δίπουν, τρίπουν,
ἂν δὲν μοῦ τὸ ἐρμήνευον, ἐγὼ δὲν τὸ ἀγροίκουν.
Τὸ ὄνομά μου σύγκειται ἀπὸ ὀκτὼ στοιχεῖα
καὶ πανταχοῦ εὐρίσκεται εἰς κάθε ἐπαρχίαν.
Τὸ ψῆφος εἶναι χίλια δέκα καὶ τετρακόσια,
στον ἀριθμὸν εὐρίσκονται σωσιὰ καὶ εἶναι τόσα (ἄνθρωπος).

65 Ζῶν τι πεζὸν ἀλλὰ νηκτὸν εὐρέθη,
ἔμψυχον, ἀλλ' ἄψυχον, ἔμπνουν ἀλλ' ἄπνουν.
Ἔρπον, βαδίζον καὶ πτεροῖς κεχρημένον,
ἄκουε καὶ θαύμαζε καὶ δίδου λύσιν (πλοῖον).

70 Κατώτερον μὲν εἶμι τῶν ἄλλων μέρος,
ἀνώτερον δὲ γίνομαι πάλιν τῶν ἄλλων.
Πρώτου γράμματος ἀφαιρεθέντος μόνου,
τοῦ δευτέρου δὲ πάλιν ἐκβεβλημένου (πούς, οὖς)
κλῆσιν παρενθὺς λαμβάνω τετραπόδου (πούς, οὖς, ὄς).

φ. 1998 Ἔστι τι πτηνὸν μονοσύλλαβον πέλον,
κλώνοις κάθηται μονοσυλλάβου δένδρου
καὶ κατεσθίει μονοσύλλαβον κρέας (γυνή, δρυς, μῦς).

75 Ἄκονοειδής, μὴ κοντοειδής,
ὡς γὰρ μὲ κρατοῦν καὶ ἄκων μὲ ποτίζουν,
συγνοπατῶ καὶ οὐ λαλῶ, τὰ ἴχνη μου λαλοῦσιν (κονδύλιον).

Ἔδωρ με γεννᾶ καὶ φωσφόρος με τρέφει,
ὅταν ἢ μήτηρ με ἰδῆ γίνομαι (ἄλας).

80 Ἐκ γῆς μὲν ἐπλάσθη, ὡς ὁ Ἄδάμ,
εἰς κάμινον ἐβλήθη, ὡς οἱ τρεῖς παῖδες
καὶ ἐν τῇ ζωῇ μου πολλοὺς ἐδρόσισα,
ἐν δὲ τῇ θανῇ μου οὐδεὶς εὐρέθη θάψαι τὰ ὄσιᾶ μου (λαῖνι).

85 Ἄβρωτόν εἶμι καὶ γλυκὸν παρὰ πάντων,
ὁ μὴ θέλων θέλει με, ὁ δὲ μισῶν ποθεῖ με,
ὁ δὲ πολλά μου ἐρασιῆς ποτὲ καλὸν οὐκ εἶδε (ὑπνος).

Αἶμα ξύλου, μέλι ζώου, φυτὸν λίμνης,
ἄνθος θαλάσσης, ἄνδρα δίκαιον ἐλύπησαν.

* Ἔστι ὅπερ οἱ ἄνθρωποι καθ' ἑκάστην ὁρῶσιν,
οἱ δὲ βασιλεῖς σπανίως, θεὸς δὲ οὐδέποτε (θάνατος).

90 * Ἀπὸ κοιλίαν ἄψυχον μαῦρο κρασί ἐβγαίνει,
ποτίζει γῆν ἀσπρόλευκον καὶ τὴν ψυχὴν εὐφραίνει (μελάνι).

φ. 200a * Ἴππον εἶδον τρέχοντα ἐπὶ λευκοῦ πεδίου,
τρεις γὰρ ἄοπλοι αὐτὸν κρατοῦσι, πλὴν ἂν ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ
μὴ ραγισθῆ, τὰ ἴχνη αὐτοῦ οὐ φανήσονται (πέννα).

95 * Ἐξαγόνατός εἰμι τετρασύλλαβος,
ἡ ψῆφός μου ἐστι παρὰ μίαν τετράκις χίλια,
ὄ μὴ νοῶν με ἢ μωρός ἐστιν ἢ γράμματα οὐκ οἶδε (ἀλφάβητος).

* Ἀγλαόν εἰμι καὶ τερπνὸν κόσμον περικεῖμαι,
ἡ ψῆφός μου ἐστι ,ω'χα' (= 891) (οὐρανός).

100 * Ἀγεννήτου πόδες βασιάζουσί σε, ὦ βασιλεῦ, καὶ ἐπὶ τὸ δέσμα
τῆς μητρὸς αὐτοῦ καθέζη, ἢ λύσόν μου τὸν λόγον ἢ δός
μου τὸν υἱόν μου τὸν ἄνδρα τῆς μητρὸς μου· ἂν με δώ-
σης τοῦτον, υἱός μου ἐστι, ἂν δέν μοι δώσης πατήρ μου,
πατήρ μου πάλιν ἐστί.

105 * Ἐκ τοῦ πατρὸς μου ἐγεννήθη ἡ μήτηρ μου καὶ ἐκ τῶν θυγα-
τέρων τῆς μητρὸς μου ἐγεννήθη ἡ μήτηρ τοῦ πατρὸς μου,
ἡ κυρία Θεοτόκος.

110 Τοῦ παντός ἐκτός καὶ κινουμαι καὶ τρέχω,
πάλιν τὸν αὐτὸν οὐκ ἄφεις τρόπον τρέχω,
πῶς οὖν κινουμαι μὴ κινούμενος; (πλοῖον).

* Ἀγέννητον καὶ γεννητόν, τὰ δύο ἠνωμένα,
θαυμάζω δὲ πῶς οὐκ εἶσι διηρημένα (πλοῖον).

* Ἀγέννητον καὶ γεννητόν τὸ ἐνταφήν οὐκ οἶδε; (* Ἀδάμ, * Ἡλίας).

Τίς ἄπαξ ἐγεννήθηκε καὶ δις θάνατον οἶδε; (Λάζαρος).

115 Τίς ἐπροσκύνησε θεόν, γῆν, οὐρανὸν μὴ βλέπων; (Πρόδρομος).

Πότε καὶ πῶς ἀπέθανε τὸ τέταρτον τοῦ κόσμου; (* Ἀβελ).

φ. 200b Τίς ἄπαξ ἐγεννήθηκε, μητρὸς νηδὺν οὐκ οἶδε; (* Ἀδάμ).

Ψυχρόν, θερμόν ἠνώθησαν, ἡ φύσις οὐκ ἐτράπη
(Τὸ ὕδωρ καὶ πῦρ ἐν Σοδόμοις).

Δύο ἀκίνητά εἰσιν, αἰεὶ δὲ μόνον τρέχουν (ἥλιος, οὐρανός).

120 Καὶ δύο δὲ ἀσύμφωνα φιλονεικίαν ἔχουν (ψυχὴ καὶ σῶμα).

Πόσα ἀθέατά εἰσι, οὐκ ἀθάνατα, ὑπάρχει εἰς θεὸς
(ἄγγελος, ψυχὴ).

125 Οὐδεὶς καθαρὸς βλέπει τὸν φύσαντά με,
ἃ δὲ βλέπει τις δι' ἐμοῦ ταῦτα βλέπει,
κἀγὼ τὸ μοχθεῖν τοῖς ὄρωσι παρέχω,
ἐμοῦ δὲ κλησὶν συλλαβὴν φέρω μίαν,
ταύτης δ' εἰσὶ γράμματα τρία,
θνήσκω καθ' ἡμέραν καὶ βιωῶ πάλιν (φῶς).

130 Μέσον ἴσταμαι τοῦ πόλου καὶ τῆς γαίας,
τρίγραμμός εἰμι, μονοσύλλαβος πέλω,
ψηφός μου ἐστὶ ,αφ' (= 1500) (φῶς).

Τῶν βαρβάρων ἐλθόντων αἰχμαλωτίσαι τὴν πόλιν ἡμῶν, ἡ
πόλις ἔφυγεν ἐκ τῶν χειρῶν, οἱ δὲ πολῖται ἠχμαλωτί-
σθησαν (ἰχθύες).

135 Βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες ἐμὲ φιλοῦσι
καὶ πρὸς ἄριστον πάντες ἐμὲ καλοῦσι (ἄλας).

Τὺς ἐγήρασεν, ἐπῆγεν ὄθεν ἦλθεν
εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του πάλιν εἰσηλθεν; (ταμίας Ἀδάμ).

Τὺς μὴ γεννηθεὶς ἀπέθανεν; (Ἀδάμ).

140 Ἐν ἐπεθύμουν καὶ τρία εὔρον.
Ἔσσι τις ἄρρην ἐξελθὼν λευκῆς πέτρας,
οὗ πώγωνος πῦρ ἀπαστράπτει μακρόθεν,
φ. 201a αὐτοῦ δὲ ποσὶ ταράσσεται ἡ γαία,
καὶ φωνήσαντος ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ ἄνεμος πνέει (πετεινός).

145 Μήτηρ μὲν ἡ μαλλωτὸς τίκει παῖδ' ἀμάλλωτον,
ὁ δὲ παῖς ὁ ἔμμαλλος τίκει παῖδα μαλλωτὸν (ὄρνις, ὠόν).

Εἰ ὦὰ νησσῶν φιλεῖς, πόσον μᾶλλον τὰ χηνῶν;
Τὶ ταῦτὸν οὐδαμοῦ καὶ πανταχοῦ; (χρόνος).

Οἱ τέσσαροι τὰ τέσσαρα ἐνίκησεν ἡ θύρα (ὁ Χριστός).
Τὸ βόδι ὄλον ἔφαγε καὶ στήν οὐράν κ' οὐράσθη
(Συναγωγὴ τῶν Ἑβραίων).

- 150 Ἡ σκύλα μας σπουδάξουσα τυφλὰ σκυλιὰ γεννᾷ
 Ὅσ' ἀχαμνίζει τὸ ὕνι πάλε βελόνι φτειάνει
 Θεὸς πρὸς τὰ ἱμάτια μοιράζει καὶ τὸ κρῦο
 (κατὰ τὰς ἁμαρτίας καὶ τὰς παιδείας).
- Ἦ Οψιμος υἱὸς οὐκ ὄψεται πατέρα (ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν θεόν).
 Κόπτει τὰς βουλὰς τῶν ποντικῶν ὁ γάτης
 (ἡ Θεία Πρόνοια τὰς ἀτάκτους ἐννοίας).
- 155 Ἡ γραῖα βλέπει δράμα, ἔξηγεῖ το ὡς συμφέρει (ἡ σὰρξ).
 Τὰ κερνᾶς τὰ χάνεις, τὰ χρεωστεῖς πληρώνεις
 (τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς).
 Κάλλιστον ἄρνι δύο μητέρας βυζαίνει
 (ὁ καλὸς χριστιανὸς παλαιὰν καὶ νέαν).
 Γέροντα Σαρακηνὸν μὴ μανθάνης γράμματα
 (ὅταν διαβ. τὰ νοήματά σου).
 Κόσμος καταποντίζεται, γυνή μου δὲ στολίζεται
 (ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα).
- 160 Ὅσοι σκύλοι κούντουροι, ὅλοι ἐδικοί μου γαμβροί.
 Ἐὰν κάμνω καὶ πεινῶ,
 ἄς κοιμῶμαι κι ἄς πεινῶ (ὁ δαίμων τοῖς ἀγίοις).
 Τράχηλον ἔχω καὶ κεφαλὴν οὐκ ἔχω,
 ἄπνους, ἔμπνους εἰμί, χωρὶς ὀστέα (ἄσκιον).
- 165 Ζῶόν τι μικρόν εἰμι τῶν μὴ βιβρωσκομένων,
 τρίγραμμον καὶ μονοσυλλαβίζον,
 ὁ οὖν ἐξελὼν τὸ πρῶτον στοιχεῖον
 μέγα ζῶον εὖροι με τῶν ἐδωδίων (μῦς, ὕς).
- φ. 2016 Ὁ πατήρ με ἐγέννησεν ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ γὰρ ἐγέννησα
 170 τὴν μητέρα τῶν υἱῶν μου καὶ οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν μου ἐγέν-
 νησαν τὴν μητέρα τοῦ πατρὸς μου (Ἀδάμ, Εὐα, Μαρία).
 Ἐδειράς με, διδάσκαλε, καὶ ἔφυγον,
 φεῦγον δὲ θηρίον ὑπήντησα, ἔχον πέντε κεφαλὰς,
 τέσσαρας ἀναπνοὰς καὶ πεντάκις εἴκοσι ὄνυχας.
 175 Εἰ οὖν μοι τὴν τούτου δῶς λύσιν, ἐκ δευτέρου με τύπον
 (νεκρός).

- Ἐκ πέτρας λευκῆς ἀνὴρ τις ἐτέχθη, προφήτης καὶ οὐκ ἄνθρωπος, χιτῶνα ἔχων ἀχειροποίητον, ἐκ δὲ τῶν ἀγκαλῶν αὐτοῦ πνέουσιν ἄνεμοι.
- Ἔστι δὲ καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ὡς φλόξ πυρός,
 180 ἢ δὲ φωνὴ αὐτοῦ νεκροῦς ἀνισιᾶ.
 Κατάρτατος δὲ οὗτος τὴν τε μητέρα καὶ ἀδελφὴν αὐτοῦ ἐπόρνευσεν, εἶτα βαπτισθεὶς τέθνηκε (τοῦ ἀλεκτρούονος).
- Ἵδωρ με γεννᾶ καὶ φωσφόρος με τρέφει
 καὶ πάντες με ἀγαπῶσι,
 185 ἐπὶ δὲ ἔλθῃ ἡ μήτηρ μου θανάτῳ ἀπόλλυμαι (ἄλας)¹.
- φ. 202α — Τὶ πάντες οὐκ ἐπιστάμεθα διδάσκομεν;
 — Τὴν ψυχὴν ἢ τὴν λατρικὴν.
 — Τὶ ταῦτόν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν θαλάσῃ;
 — Ὁ ἄρκτος, ὁ κύων καὶ ὁ ὄρνις, ἅτινά ἐστι καὶ ζῶα χερσαῖα
 190 καὶ ἰχθύες ἐν θαλάσῃ καὶ ἄστρα ἐν οὐρανῷ.
 Ἄβροχος καιρὸς ποταμὸν κατεβάζει καὶ ποταμὸς πόρον οὐκ ἔχει.
 — Ποῖος εἶναι ὁ ἄβροχος καιρὸς;
 — Ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος.
 195 — Ποταμὸς ἀπέραστος ποῖος εἶναι;
 — Ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, οὐ οὐ δύναται ἄνθρωπος ἐξαριθμῆσαι τὴν θεότητα.
- Ζεύγη βοῶν δώδεκα, παρασπαρτάδες τέσσαροι καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα θερισταὶ καὶ εὐτύχησε τὸ χωράφι καὶ ἐποίησε μόδια τρία.
 200 — Τὰ δώδεκα ζεύγη τῶν βοῶν ποῖοι εἶναι;
 — Οἱ δώδεκα ἀπόστολοι.
 — Ἀμὴ οἱ τέσσαροι παρασπαρτάδες;

1. Εἰς τὸν πατρ. Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον τὸν Σπαρταλιώτην ἀποδοθέντα ὑπὸ τοῦ Τρ. Εὐαγγελίδου αἰνίγματα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον παλαιότερα αὐτοῦ. Ἐξ ἀγιορειτικῶν κωδίκων ἐκδίδεται ἐπ' εὐκαιρίᾳ βιβλιοκρισίας ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου («Ρωμανὸς ὁ Μελωδός», τόμ. Α', 1932-1933, σελ. 154-160) συλλογὴ αἰνιγμάτων, συμπίπτουσα ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἐκδιδομένην. Πρβλ. καὶ Ν. Α. Βέη, Βυζαντινὰ αἰνίγματα, «Ἐπετηρὶς Παρνασσού», τόμ. V' (1902), σελ. 103 κέξ.

- Οἱ τέσσαροι εὐαγγελισταί.
 205 — Οἱ ἑκατὸν πενήκοντα θερισταὶ ποῖοι εἶναι ;
 — Οἱ ἑκατὸν πενήκοντα ψαλμοί.
 — Τὸ χωράφι ποῖον εἶναι ;
 — Ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος.
 — Ποῖα εἶναι τὰ τρία μόδια ;
 210 — Ἡ παραγία Τριάς, ὁ πατήρ, ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.
 φ. 2026 Αὐτὰ ἂν εὐρησ, ἄνθρωπε, χωρὶς νὰ σὲ διδάξουν,
 πρόπον εἶναι καὶ εὐλογον τὸ εὖ γε νὰ σοῦ κράξουν.
 Ἐγνώρισας, φιλομαθῆ, καὶ τὰ ἀναγκαιώδη,
 μάθε καὶ τὰ ἀκόλουθα, τοῦτέστι τὰ τερπνώδη.
 215 Τὸν πάγουρα ἑλληνιστὶ τὸν λέγουσι καρκίνον,
 τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ εὐρέ την στὸν Βαρῖνον.
 Ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ὁ πάγουρας βαδίζει,
 λοξὰ κανεὶς τὴν κίνησιν ὡς βούλεται γυρίζει.
 Οἱ κάτω στίχοι, ὡς δοῦς, ποῦ λέγονται καρκίνοι,
 220 ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ γυρίζουν, ὡς ἐκεῖνοι.
 Τὸ τέλος κάνουσιν ἀρχὴν καὶ τέλος τὴν ἀρχὴν τους
 καὶ θαύμασον, ὦ ἄνθρωπε, πολλὰ τὸν ποιητὴν τους.
 Λέξιν, μέτρον καὶ συλλαβὴν ποτέ τους δὲν ἀλλάζουν,
 Τζέτιζην τὸν τούτων ποιητὴν ποῖοι νὰ μὴν θαυμάσουν ;

Ἰωάννου Τζέτιζου, στίχοι καρκίνοι

- 225 Νοσῶ σὺ δς ἦλαμα Ἰησοῦ σῶσον.
 Νίψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν
 Ὡ ἐλατὰ μὴ ὄνητὰ σοφὸς ἄτη νοήματα λέω.
 Ἰερὰ σὰ παρὰ χεῖλη χαρὰ πᾶσα ρεῖ.

Ἔτεροι τοῦ αὐτοῦ

- 230 Ἀθλήσας ἤδη πολλῶ ποδήσας ἦλθα
 νόσον ἔβαλεν ὁ λιμός, δς δμιλον ἔλαβεν ὄσον
 Ἀμίσας ἄρδην ὄροφήροφον ἦδρασα σῆμα,
 ἀλύξας ὄρην ἦν ἐμωμένην ἦρωσα ξύλα.

φ. 203α Τοῦ αὐτοῦ εἰς Διομήδους τάφον

- Ἡ Δημοίδιος ἄρα πηγὴ παρὰ σοὶ Διομήδη.

Ἔτεροι τοῦ αὐτοῦ δίστιχοι

235 Σοφὸς ἔγωγε ἤδη ὦν χαρὰ τῶν ἄνω γέλωτα
κάτω λέγων ἄν ὦν ταραχῶν ἄνω ἤδη ἔγωγε σοφός.

Ἔτεροι στίχοι τοῦ αὐτοῦ ὅπου καθένας ἔχει,
ὄλα τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα καὶ κατέχει.

Ἄμετροι εἶναι καὶ αὐτοί, ὥσπερ οἱ ἄνωτέρω.

240 Οὐδένας γὰρ τῶν ποιητῶν ὅπου τὰ γράφει ἔτσι
νὰ ὁμοιάζῃ μὲ αὐτὸν τὸν Ἰωάννην Τζέτζην.

Ἡρωικοὶ στίχοι τοῦ σοφωτάτου Ἰωάννου Τζέτζου
περιέχοντες καθένας τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα

Ἄβροχοὶ των δ' ὄροφύλαξ θυρόζυγε καμψιμότοπες,
φθέγξοιτο δ' οἱ βάτραχος ὑψώθη κλώπα.

Τοῦ ὑψιβρεμέτης κτύπε μὲν χθῶν ἔγρατο δὲ φλόξ,
τριχὴν δ' ὑπερβάς φραγμὸν ἐξήνθιζε κλώψ.

245 Ζευχθεὶς πτεροῖς ἔγλαγξε βομβώδη ψόφον.

Στροιμνὴν βδελυχθεὶς ζάκτυπε ξύλω ψόφω,

Τζέτζης ἄγροίπνος μίξ, κλάδων ψύχθη φόβη.

Ε' Θρησκευτικά. Δὲν χρειάζεται πολὺς λόγος, διὰ τὴν ἀποδειχθῆ ὅτι χριστιανικὴ παιδείσις παρείχετο διὰ τῶν σχολείων τῆς Τουρκοκρατίας κυρίως καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ἀπετέλεσεν ἐξαίρεσιν ἢ σχολὴ τῆς Δημητσάνης. Ἐλέχθη ἤδη ὅτι ἔθνικὸν καὶ χριστιανικὸν βίον ἐπεδίωκε νὰ θεμελιώσῃ τὸ σχολεῖον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ὅσον πρὸς τὰ ὀπίσω ἐπιστρέφει κανεὶς, τόσον εὐρύτερον χῶρον θὰ διαπιστώσῃ ὅτι κατελάμβανεν ἡ χριστιανικὴ γραμματεία, ἀπὸ τῶν ἀπλουσιτάτων μέχρι τῶν πλέον συνθέτων. Σπονδυλικὴ στήλη τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἦτο ἡ Ἁγία Γραφή, κείμενα καὶ πάσης φύσεως ἐρμηνευτικὴ ἐργασία, λόγοι, σχόλια, ἀνθολογήματα κλπ. Τὸ νόημα καὶ πᾶν ὅ,τι σχετίζεται πρὸς τὰς δεσποτικὰς, θεομητορικὰς καὶ λοιπὰς ἑορτάς. Δογματικὰ ζητήματα καὶ Κανονικὰ, Λειτουργικὰ καὶ Ἀγιολογικὰ καὶ ἀκόμη Ἠθικὰ καὶ σχετικὰ πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον ἐκάλυπτον πολλὰς ὥρας τοῦ προγράμματος. Τὰς γενικὰς πληροφορίας ταύτας δυνάμεθα, χωρὶς νὰ ἐπεκτεινώμεθα πολὺ, νὰ γνωρίσωμεν ἀναλυτικώτερον διὰ τῶν ἀκολουθῶν.

1. Παλ. Διαθήκη. Ἐν πρώτοις ψυχαγωγικὴ ἐρμηνεῖα ἐκλογῶν σχεδὸν ἐξ ὅλων τῶν βιβλίων τῆς Παλ. Διαθήκης, κατὰ προτίμη-

σιν μάλιστα τοῦ Ψαλτηρίου, τῆς Σοφίας Σειράχ καὶ τῶν Προφητῶν¹. Γνωστῶν συγγραφέων ἐρμηνευτῶν δὲν παρελείπετο ἢ χρῆσις, οἷον Εὐθ. Ζιγαδηνοῦ ἢ ἐξήγησις εἰς τὸ Ψαλτήριον (χρφ. 59), Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας τὰ Σημειώματα πρὸς τοὺς Προφήτας (χρφ. 38, φ. 1α) καὶ πρὸ πάντων Ἀντωνίου Βυζαντίου τὰ Ἀπομνημονεύματα, γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα Μέλισσα (χρφ. 12, φ. 10α, 107α). Προσφιλῆ κατέστησαν τὰ ἐπιγράμματα εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἀκόμη τὰ Τετράστιχα καὶ ἠρωσελεγεία τὰ προσγραφόμενα εἰς Θ. Πρόδρομον καὶ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Π. Διαθήκην². Δι' ἄλλα συναφῆ θέματα μικρᾶς ἢ μεγάλης ἐκτάσεως καὶ ἀξίας, οἷον περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν Προφητῶν καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, περὶ τῶν δέκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ κλπ., ἐγίνετο λόγος ἰδιαίτερος (χρφ. 149, φ. 116α).

2. **Καὶ ν ἡ Δ ι α θ ῆ κ η.** Περικοπῶν ψυχαγωγικὴ ἐρμηνεία βεβαίως ἐτίθετο εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς διδασκαλίας, ἀκολουθῶν δὲ ἐρμηνεία ἐπιγραμμάτων καὶ ἔρευνα διαφόρων προβλημάτων, μὲ βᾶσιν τὰ Σημειώματα εἰς Κ.Δ. τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας³. Μεγαλυτέρα ἐπιμονὴ παρατηρεῖτο, καθὼς διδάσκει ὁ σχετικῶς μέγας ἀριθμὸς τῶν περισωθέντων χειρογράφων, εἰς τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ὑπὸ τῶν τροφίμων, διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Κ.Δ., διὰ τῆς βοήθειας τῶν ἐρμηνευτικῶν λόγων καὶ ποικίλων ἐρανισμάτων, δι' αὐτοτελοῦς ἐρμηνείας αὐτῶν τούτων τῶν βοηθημάτων καὶ δὴ διὰ μεθόδου ἀσφαλοῦς, κατ' ἐρωταπόκρισιν. Οὕτως ἐχρησιμοποιοῦντο Λόγοι ἢ μελέται τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου κ.ἄ., ἐπὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἢ ἀποστολικῶν περικοπῶν τῶν κατὰ Κυριακὰς ἀναγινωσκομένων⁴.

3. **Ἑορταί.** Ἡ κατανόησις τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ δημιουργία ἠθικῶν προσωπικοτήτων ἐπεδιώκετο ἀκόμη διὰ τῶν πολλῶν λόγων εἰς παντὸς εἶδους ἑορτάς, ἢ ἀξία τῶν ὁποίων δὲν ἦτο μόνον ρητορικὴ — τοῦτο θὰ ἦτο τὸ ὀλιγώτερον —, ἦτο ἐρμηνευτικὴ κειμένων καὶ γεγονότων, ἦτο διεϊσδυσις εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Αἱ θεομητορικαὶ ἑορταὶ ἀπετέλεσαν ἀνέκαθεν αἰτίαν ἰσχυ-

1. Χρφ. 46, φ. 1α. 29, φ. 69α. 25 καὶ 101.

2. Χρφ. 20, φ. 2α, 34α. 25. 33, φ. 1α. 56, φ. 5α. 66, φ. 105α. 81, φ. 6α.

3. Χρφ. 25. 56, φ. 1α. 38, φ. 1α. 45. 81, φ. 90α. 114, φ. 59α.

4. Χρφ. 45. 2, φ. 1α. 12, φ. 139α. 57, 11α. 63, φ. 1α. 152. 83, 104.

ρᾶς συγκινήσεως. Τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου ἐνέπνευσε καλάμους δευτάτους, οἷον Πρόκλου τοῦ πατρ. ΚΠ., Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, Ἀνδρέου Ἱεροσολυμίτου¹, καὶ εἰς τούτων λόγους ἢ ἐγκώμια ἐντρυφῶντες οἱ μαθηταὶ ἐτέρποντο καὶ ἐμάνθανον. Ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ ἡ Κοίμησις ἐπίσης συνεκίνουν ζωηρῶς καὶ ἡ συγκίνησις ἐγονιμοποιεῖτο διὰ συναφῶν μελετῶν. Πλὴν ἄλλων μνημονευτέα ἡ Εὐχὴ ἱκετήριος τοῦ πατρ. ΚΠ. Φιλοθέου εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν (χρφ. 15, φ. 129β), τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὑπὸ τοῦ Θεσσαλονίκης Ἰωάννου (χρφ. 15, φ. 62α) καὶ ἄλλοι ψυχωφελεῖς λόγοι ἀδήλων συγγραφέων, μὴ στερούμενοι γλαφυρότητος καὶ οὐσίας². Ἐπίσης εἰς τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς ἱκανὰ βοηθήματα συναπτᾶ εἰς τὰ χειρόγραφα, οἷον Ἱεροσολύμων Κυρίλλου Λόγος εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν (χρφ. 74, φ. 50α), Ἐπιφανίου Κύπρου Λόγος εἰς τὴν Ταφὴν τοῦ Κυρίου (χρφ. 74, φ. 167β καὶ 15, φ. 216α), Γεωργίου Νικομηδείας Λόγος εἰς τὴν Μ. Παρασκευὴν (χρφ. 15, φ. 140α) καὶ ἄλλος Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, τοῦ ὁποίου καὶ εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Σταυροῦ περίφημος λόγος ἀνεγινώσκετο (χρφ. 74, φ. 78α, 139β). Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν τοῦ Σταυροῦ καὶ ἄλλοι λόγοι ἐχρησιμοποιοῦντο, ἥτοι Παντολέοντος πρεσβυτέρου, Ἱεροσολύμων Σωφρονίου κλπ.³. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἑορτῶν τινες ἰδιαίτερος εἴλκνον τὴν προσοχὴν τῆς σχολῆς χάριν τῶν μαθητῶν, ὡς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (χρφ. 109), Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (χρφ. 74, φ. 56α), Ἰωάννου τοῦ Καλυβίτου (χρφ. 74, φ. 25α), ἀγίων Τεσσαράκοντα (χρφ. 74, φ. 145α), Θεοδώρου Τύρωνος (χρφ. 74, φ. 113β), Γεωργίου (χρφ. 74, φ. 187α) κ.ἄ. Εἰς τὸ μνημονευθὲν ὑλικὸν πρέπει νὰ προστεθοῦν λόγοι τῶν Πατέρων, ἀναφερόμενοι μὲν εἰς τὰς ἑορτὰς ἀλλὰ κατελεχθέντες μᾶλλον εἰς τὴν ἐρμηνείαν κειμένων τῆς Βυζαντινῆς περιόδου.

Ἐπειδὴ ἐνδεχομένως τρόφιμοι τῆς σχολῆς θὰ ἠσχολοῦντο μὲ τὸ κήρυγμα ἢ θὰ ἐγίνοντο ἀρχιερεῖς, τὰ θέματα τῆς Ὀμιλητικῆς ἐπεβάλλετο νὰ ἀντικρούζονται καὶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης. Εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀφιερωμένον πεζὸν μὲν ἀλλὰ λυρικὸν ἐγκώμιον ἀρχαρίου μαθητοῦ, προοριζόμενον ν' ἀπαγγελθῆ ἐνώπιον ἀρχιερέως, ἐξ οὗ ἐνδιαφέρει ν' ἀποσπασθοῦν δείγματά τινα, ταῦτα⁴:

1. Χρφ. 161, φ. 4β. 7α, 26β.

2. Χρφ. 82, 19β. 29, φ. 3α. 74, φ. 50α.

3. Χρφ. 37, φ. 48α, 51α. 57, φ. 2α.

4. Χρφ. 149, φ. 103α. Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι τὸ χρφ. 6 περιέχει Ρητο-

Δός μοι τῷ νηπίῳ καὶ ἔτι ψελλίζοντι, πανισρώτατε καὶ θεοπρόβλητε δέσποτα, τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλευθεροστομίαν, καὶ θέλει ἀποδώσω εἰς τὴν παροῦσαν ἐορτὴν τὰς εὐτελεῖς μου τῶν μικρῶν καὶ ὀλίγων μου μαθημάτων ἀπαρχάς. Δός μοι τὴν παρησίαν..... Σήμερον ὁ Χριστὸς γεννᾶται ἐκ παρθένου καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἀνακαινίζεται. Σήμερον ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ἀνατέλλει τῷ κόσμῳ καὶ ὁ χειμὼν τῆς ἁμαρτίας ἀναχωρεῖ, τὸ σκότος τῆς εἰδωλολατρίας φυγαδεύεται καὶ τὸ ὑπέρλαμπρον φῶς τῆς εὐσεβείας εἰσάγεται..... Ὁ μηδαμοῦ χωρούμενος εἰς μικρότατον χωρεῖται σπήλαιον, ὁ δημιουργὸς τῶν λογικῶν φύσεων εἰς φάτνην ἀλόγων ἀνακλίνεται, ἵνα ἡμᾶς τῆς ἀλογίας ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀλογωθέντας διὰ τὴν ἁμαρτίαν.....

4. Δογματικά κλπ. Κρίνοντας ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν περισωθέντων χειρογράφων πάντοτε ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καὶ ἔργα δογματικά, ἀπολογητικά κλπ. ἐμελετῶντο εἰς τὴν σχολὴν καὶ ἐπομένως μὲ θέματα ἀντίστοιχα ἡσχολεῖτο ἡ διδασκαλία, ἡ σοβαρότης τῶν ὁποίων ἐνιαχοῦ προκαλεῖ ἱκανοποιητικὴν ἐκπληξιν, ὅτι ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ νοτιέρας σχολῆς περιλαμβάνοντο μαθήματα καθαρᾶς ἐπιστήμης. Τοιαῦτα θέματα πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ὡς ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξια ταῦτα: Περὶ πίστεως (χρφ. 37, φ. 1α), ἐρμηνεία τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως (χρφ. 37), Γενναδίου πατρ. ΚΠ. ἀπόκρισις εἰς τὸν ἀμηρᾶ σουλτάνον περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν (χρφ. 112, φ. 79α), ἀδήλου διδασκαλία χριστιανικῆ κατ' ἐρωταπόκρισιν περὶ τῶν ἀναγκαίων δογμάτων τῆς πίστεως, τῶν μυστηρίων κλπ. (χρφ. 151). Μαρτυρίαι περὶ τῆς ἀγράφου παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας (χρφ. 112, φ. 121). Μ. Ψελλοῦ, ἐπίλυσις ζητημάτων τινῶν θεολογικῶν, οἷον εἰς τὸ ρητόν: ὁ τοῦ πατρὸς ὄρος καὶ λόγος (χρφ. 40, φ. 381β). Ἀδήλου σύντομος θεωρία περὶ τοῦ θείου βαπτίσματος (χρφ. 97, φ. 2α). Ἀδήλου συνοπτικὰ κεφάλαια θρησκευτικὰ (χρφ. 100, φ. 153α). Ν. Κούρσουλα, σύνοψις ἱερᾶς θεολογίας (χρφ. 102). Συλλογὴ περὶ τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεως τοῦ Κυρίου (χρφ. 2, φ. 16β). Συλλογὴ περὶ τῆς τυπικῆς καὶ ἀληθοῦς ἀχειροποιήτου περιτομῆς (χρφ. 82, φ. 18β). Διήγησις περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων¹. Μαξίμου Πελοποννησίου, Κεφάλαια διάφορα: περὶ τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης, περὶ τοῦ τί εἰσιν ἐργασίαι, δι' ὧν ὁ θεὸς θεραπεύεται².

ρικῆς πραγματείας ἀδήλου συγγραφέως (φ. 9α), προγυμνάσματα Ἀφθονίου, ἦτοι τὴν γνωστὴν «*Λευχειμωνοῦσαν ρητορικὴν*», σπουδῆ Ἀναστασίου παπα-Βασιλοπούλου, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων (φ. 37α) καὶ στοιχεῖα ρητορικῆς κατ' ἐρωταπόκρισιν (φ. 39β).

1. Χρφ. 74, φ. 122α.

2. Χρφ. 2, φ. 42α, 265α.

Περὶ ἔξομολογήσεως¹. Συμμαθητῶν διάλογος περὶ εὐτυχίας². Περὶ τῶν ἐπουρανίων ταγμάτων³ κλπ.

Ἄρχὴ τῆς τάξεως καὶ ἀκολουθίας τοῦ ἱεροῦ Νιπτηῆρος⁴, καθὼς καὶ ἐρμηνεία τῶν ἐν τῇ Θ. Λειτουργίᾳ τελουμένων⁵ εἶναι θέματα προκαλοῦντα τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν καὶ τούτων παρείχοντο στοιχεῖα διὰ τῆς διδασκαλίας. Καὶ ὀλίγη διδασκαλία μοναστικὴ δὲν ἔλειπεν. Τοῦ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου π.χ. ὁ λόγος πρὸς μοναχοὺς ἀρχαρίους, ὁ ἕτερος περὶ τάξεως τῶν ἀρχιερέων, ἡ διδαχὴ περὶ μοναχικῆς πολιτείας πλὴν τῶν ἄλλων προσόντων τῶν εἶναι ἔργα ψυχωφελῆ⁶. Ὡσαύτως τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου, πρὸς μοναχοὺς⁷, τοῦ Ἰωάννου ἐπισκόπου Καρπάθου, πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰνδίας προτρέψαντας μοναχοὺς παρακλητικὴ⁸, ἀδήλου διδασκαλία περὶ ἀσκήσεως, πολιτείας καὶ διαίτης μοναχοῦ⁹, ἀδήλου περὶ τῶν ἐπὶ τὰ ἁμαρτημάτων κλπ.¹⁰ περιέχονται εἰς χειρόγραφα καὶ πιθανῶς ἀπετέλουν ὕλην σχολικῆς χρήσεως εἴτε εἰς ὥρας ἀποθεραπείας ἐκ τοῦ καμάτου εἴτε διὰ τοὺς οἰκοτρόφους τῆς σχολῆς κλπ.

Γ' Φιλοσοφικά. Θὰ ἦτο ὑπερβολικὸν βεβαίως ν' ἀναμένῃ τις συστηματικῆς φιλοσοφίας διδασκαλίαν εἰς μίαν σχολὴν ἀρκούντως ἀποκαλυπτικοῦ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων τύπου. Ἴσως καὶ ἡ ὕπαρξις μαθήματος φιλοσοφίας εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς σχολῆς ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς της πρέπει νὰ θεωρηθῆ χαρακτηριστικὸν τῆς ποιότητος τῆς σχολῆς ἱκανοποιητικόν. Οὐτ' ἐπιστήμονες διδάσκαλοι ἐδίδασκον οὔτε κατάλληλα βοηθήματα σχολικῆς χρήσεως ὑπῆρχον. Ἦναγκάζοντο ἐπομένως οἱ διδάσκοντες ν' ἀνατρέχουν εἰς τὰς πηγὰς καὶ ὅσον αἱ δυνάμεις τῶν ἐπέτρεπον ν' ἀντλοῦν τὴν χρήσιμον ὕλην. Ἐν πρώτοις τὰ ἠθικοῦ περιεχομένου κείμενα τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, τὰ μὴ παρέχοντα σοβαρὰς δυσκολίας ἐρμηνευτικὰς, κατατοπίζοντα δὲ ἀμέσως τοὺς μαθητὰς περὶ τῶν ἰδεῶν τῶν, ὡς κείμενα περιελήφθησαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀρχαίων

1. Χρφ. 29, φ. 10α.
2. Χρφ. 35, φ. 2α.
3. Χρφ. 2, φ. 350β. Βλ. καὶ τοὺς κώδικας 112, 110, 87.
4. Χρφ. 60, φ. 1α.
5. Χρφ. 97, φ. 7α.
6. Χρφ. 29, φ. 1α. 2, φ. 297α.
7. Χρφ. 2, φ. 288α.
8. Χρφ. 2, φ. 313α.
9. Χρφ. 110, φ. 140α.
10. Χρφ. 2, φ. 352α.